

Çeviri Kalitesinin Önemi ve Türkçe İktisadi Literatürde Çeviri Sorunları

Mustafa ACAR¹

¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Konya, Türkiye, acar70@gmail.com

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi

Geliş: 14/11/2022

Kabul: 28/12/2022

Yayın: 31/12/2022

Anahtar Kelimeler:

Tercüme, çeviri, işlevselci ve ayrımsalci yaklaşım, tercüme dili, tercüme/çeviri kalitesi.

JEL Kodları: Z13, Z19

ÖZ

Çeviri farklı dilleri konuşan, farklı dillerde yazan insanlar arasında iletişim kurmanın temel aracıdır. Çeviri sayesinde farklı topluluklar, milletler ve kültürler birbiriyle konuşur, iletişim kurar, alış-veriş yapar. Çeviri aynı zamanda farklı dillerde oluşan felsefi, entelektüel, siyasi, iktisadi, hukuki, kültürel ve toplumsal birikimin insanlığın ortak hazinesi haline gelmesine hizmet eder. Doğru iletişim, doğru anlama ve buna dayalı olarak doğru ve sağlam ilişkiler geliştirme, mantık yürütme, yargılama, değerlendirme, hüküm bina etme ancak doğru ve kaliteli tercüme sayesinde mümkün olur. Bu çalışma Türkçe iktisadi literatürdeki çeviri kalitesi üzerine odaklanmakta, kaliteli bir çeviri için neler yapılması gerektiği konusunda önerilerde bulunmaktadır. Çeviri yaparken karşılaşılan en büyük zorluklardan biri hedef dildeki kelime hazinesinin yeterince zengin olmamasıyla ilgilidir. Bir başka zorluk çevirmenin kendini okuyucu yerine koyup ifadelerin hedef dildeki anlaşılabilirliğine dikkat edilmemesidir. Çeviri kalitesini düşüren başlıca faktörler ise kaynak ve hedef dillerin her ikisine yeterince vakıf olmama, fazlasıyla motamot ya da literalist çeviri, yaşayan dilden büyük ölçüde sapma ve orijinal metnin bir kısmını görmezden gelme olarak sıralanabilir.

The Importance of Translation Quality and Translation Problems in the Turkish Economic Literature

Article Info

Article History

Received: 14/11/2022

Accepted: 28/12/2022

Published: 31/12/2022

Keywords:

Translation, translator-interpreter, functionalist vs. contrastive linguistic approach to translation, translation language, translation quality

Jel Codes: Z13, Z19

ABSTRACT

Translation is the main instrument to communicate for the people speaking and writing in different languages. Through translation, different communities, societies, nations and cultures speak with one another, communicate, and exchange. At the same time, translation help the philosophical, intellectual, political, economic, judicial, social and cultural accumulation produced in various languages become common treasury of the humanity. It is possible only through a true translation to have true communication, proper understanding, and hence developing true, good and strong relationships, reasoning, judgment, assessment, deductions and inferences. This study focuses on the importance and translation quality in the Turkish economic literature and put forward some suggestions on what is required for a quality translation. One of the biggest difficulties faced in translation has to do with the relatively poor vocabulary. Another difficulty is not paying enough attention to the understandability of the translated text by the reader in the target language. Among the factors which reduces the quality of the translation are being not able to have enough grasp of both the root and the target languages, too much literalism, using a weird language which is not known and used by the public, and partial translation, i.e. not translating part of the original text.

Atıf/Citation: Acar M. (2022). Çeviri Kalitesinin Önemi Ve Türkçe İktisadi Literatürde Çeviri Sorunları, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(2): 186-201

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Bilindiği üzere insanlar yeryüzünün farklı bölgelerine dağılmış durumda, farklı dilleri konuşan kavimler, topluluklar ya da milletler halinde yaşamaktadırlar. Dil insanı öteki canlılardan ayıran en önemli özelliklerin başında gelmektedir. İnsanlar en başta dil ile iletişim kurmakta, meramlarını dil ile anlatmakta, birikimlerini gerek kendi toplumları içinde birbirleriyle ve gerekse ülkeler arasında başka toplumlarla yazılı ve sözlü dil aracılığıyla paylaşabilmektedirler.

Çeviri ya da tercüme, farklı milletler, toplumlar ve kültürler arasında köprü kuran, onların birbiriyle iletişim kurabilmesini sağlayan en temel araçtır. Tercüme sayesinde farklı toplum, millet ve kültürler birbiriyle konuşur, iletişim kurar, alış-veriş yapar, kaynaşır. Tercüme aynı zamanda farklı dillerde oluşan felsefi, siyasi, iktisadi, hukuki, kültürel ve toplumsal birikimin insanlığın ortak hazinesi haline gelmesine hizmet eder.

Çeviri kalitesi bir metnin ya da mesajın doğru anlaşılması ve bilimsel, kültürel ve felsefi birikimlerimizin muhatabına doğru olarak aktarılması için hayati önem taşımaktadır. Doğru iletişim, doğru anlama ve buna dayalı olarak doğru ve sağlam ilişkiler geliştirme, mantık yürütme, yargılama, değerlendirme, okuduklarımız ve işittiklerimiz üzerine hüküm bina etme ancak doğru ve kaliteli çeviri sayesinde mümkün olur.

Bu çalışmada çeviri kalitesinin önemi vurgulanmakta, farklı çeviri yaklaşımlarına değinilmekte, Türkçe literatürdeki çeviri kalitesi değerlendirilmekte, kaliteli bir çeviri için neler yapılması gerektiği konusunda öneriler sunulmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmı şu şekilde düzenlenmiştir.

İzleyen bölümde çevirinin ne olduğu, anlamı, önemi ve çeviri türleri yahut çevirinin nelere dikkat edilerek yapılması gerektiği konusunda literatürde mevcut olan farklı yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Türkçe literatürde zaman zaman rahatsız edici boyutlara ulaşan çeviri hataları, eksikleri ve buna bağlı kalite sorunları irdelenmektedir.

1. ÇEVİRİ KALİTESİNİN ÖNEMİ VE ÇEVİRİ KONUSUNA FARKLI YAKLAŞIMLAR

Vasıf, nitelik, keyfiyet gibi anlamlara gelen kalite (Doğan, 2020: 1164), bir nesnenin, olgunun, varlığın ya da faaliyetin değerine değer katar. Bütün maddi nesnelere, mal ve hizmetler için kalite ait olduğu nesnenin değerini belirleyen en önemli faktörlerin başında gelir. Kalite maddi şeyler için önemli olduğu kadar manevi, soyut, gayri-maddi nesnelere için de önemlidir. Bu bağlamda bir tercümenin kaliteli bir tercüme olması arzu edilir bir durumdur. Kaliteli çeviri okuyucu ya da dinleyici için hayatı kolaylaştırır, doğru anlama ve doğru iletişimi mümkün kılar. Bu bölümde önce çeviri kalitesinin önemi üzerinde durulmakta, ardından çeviri konusuna bakış konusunda geliştirilmiş olan farklı yaklaşımlar irdelenmektedir.

1.2. Çeviri Kalitesinin Önemi

Çeviri yahut tercüme farklı dilleri konuşan insanlar arasında iletişim kurmanın, haberleşmenin, irtibata geçmenin temel aracıdır. Farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı bir tarihsel-kültürel mirasa sahip, farklı dillerde yazıp konuşan toplumlar, ülkeler ve milletler tercüme sayesinde birbirlerinin birikimlerinden haberdar olurlar, tercümenin hayatı kolaylaştırması sayesinde daha rahat koşullarda alış-veriş yaparlar, birbirlerine meramlarını anlatabilirler.

Bu çerçevede çeviri kalitesinin önemi ne kadar vurgulansa azdır. Gerek muhatabımızı doğru anlamak, doğru yorumlamak ve gerekse mevcut yazılı birikimden gereğince yararlanabilmek için kaliteli bir çeviri şarttır. Çevirinin yanlış olması iletişimin, irtibatın ve ticari veya kültürel-entellektüel her türlü mübadelenin yanlış temeller üzerine bina edilmesi sonucunu doğurur. Kalitesiz bir çeviri de çeşitli düzeylerde iletişim sorunlarına yol açtığı gibi, yazılı birikimden daha az istifade edilmesine yol açar. Hele çeviriye konu olan eserler düşünce tarihinin köşe taşı sayılabilecek öneme sahip yazılı eserleri ise, kalitesiz ya da yanlış çeviriden doğacak sonuçlar çok daha vahim olabilir. Bu anlamda tercüme esasen anlama, yorumlama, özümseme, benimseme ve anladıklarımız üzerine hükümler bina etme yahut sonuç çıkarma sürecinin en kritik ilk adımıdır. Bu süreçte ilk adımın yanlış atılması, yani anlama-

anlamlandırma-çıkarsama yapma sürecine yanlış kapıdan girme, ondan sonraki aşamaların da büyük ölçüde yanlışlıklarla malul olmasına sebebiyet verecektir.

1.3. Ayrımsalci ve İşlevselci Çeviri Yaklaşımları

Çevirinin nasıl bir perspektif gözetilerek yapılması, tercüme yaparken nelere dikkat edilmesi, hangi noktalara daha çok önem verilmesi gerektiği konusunda literatürde başlıca iki yaklaşımdan söz etmek mümkündür: *Ayrımsalci*, *karşıtsal* ya da *kontrastif* dilbilim (contrastive linguistic) yaklaşımı ve *işlevselci* ya da *fonksiyonalist* (functionalist) yaklaşım.

Bu konuda daha köklü bir geçmişe sahip olan geleneksel yaklaşım, “eşdeğerlilik” (equivalence/denklik) ve “ana metne sadakat” konusuna vurgu yapan *ayrımsalci* (karşıt, zıt, benzemeyen noktalar ve farklılıklara vurgu yapan, karşıtsal ya da kontrastif) yaklaşımdır.

Buna karşılık, nispeten daha yakın zamanlarda, özellikle 1970’li yıllardan itibaren gelişmeye başlamış olan *fonksiyonalist* ya da *işlevselci* yaklaşım orijinal metinden ziyade, tercümenin hedef kitlesinin dili ve metni anlaması üzerine vurgu yapmaktadır.

1970’li yıllara kadar egemen olan ayrımsalci yaklaşım bağlamında, çeviri konusuyla ilgili yapılan çalışmalar dilbilimin (linguistik) pek dışına çıkmamıştır. Buna bağlı olarak bu döneme kadar yapılan çeviri araştırmalarına egemen olan yaklaşımın anahtar kelimesi “eşdeğerlilik” kavramıdır (Akdemir, 2017: 22). Eşdeğerlilik ise “özgün metnin kendi okurunda uyandırdığı etkiyi çeviri metnin de çeviri dilinin okurunda uyandırabilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Güttinger (1963), akt. Göktürk, 1994).

Ancak her bir yaklaşıma yöneltilen çeşitli eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda ayrımsalci yaklaşıma yönelik başlıca eleştiri, edebi metinlerin çeviri sürecinde bu yaklaşımın her zaman uygulanamayacağına vurgu yapmaktadır. Buna göre bir edebi metnin kendi özgün dilindeki ses, sözcük, sözdizimi vb. gibi yapısal unsurların birbirine örülü fonksiyonlarından doğan etkisi çok karmaşık olabilir. Ayrıca karmaşık ve çoğul anlamlı özgün metinlerin kendi dilleri bile değişik okur grupları üzerinde aynı etkiyi uyandıramaz. Dolayısıyla ‘aynı etkiyi uyandırmak’ gibi amaçlar edebi metinlerin çevirisinde her zaman işe yarayacak eşdeğerlilik ilkeleri olamazlar (Göktürk, 1994: 57). Bu bağlamda Nida (1976), edebi metinlerde eşdeğerlilik kavramı yerine “dinamik eşdeğerlilik” (dynamic equivalence) terimini önermektedir. Ona göre “değişik öğrenim düzeyleri, değişik meslekler ve ilgiler insanların bir mesajı anlayabilme yetisini önemli ölçüde etkiler. Dolayısıyla bir metnin üniversite öğrencileri, ilkökul mezunları, yeni okumaya başlamış yetişkinler, yabancı dilde öğrenim gören okul çocukları ve zihinsel engelliler gibi değişik okur toplulukları için birbirinden ayrı nitelikte çevirilerinin yapılması gerekebilir (Nida, 1976: 68). Yine Nida’ya göre dinamik eşdeğerlilikle yapılan çeviri anlatımda doğallığı amaçlar, alıcıya kendi kültürüne uygun davranış kipleriyle seslenmeyi dener; alıcının mesajı kavrayabilmek için kaynak dil kültürünün örgüsünü bilmesi gerektiği görüşünde diretmez (Nida, 1964: 159; akt. Göktürk, 1994: 58). Ayrımsalci yaklaşıma alternatif olarak doğan işlevselci yaklaşımın hareket noktası budur (Akdemir, 2017: 23). Kısaca eşdeğerlilik/denklik teorisinin temel ilkesi *kaynak metne sadakat*, işlevselci teorisinin temel ilkesi ise *alıcının kültürel özelliklerinin gözetilmesidir*.¹

Bizim kanaatimizce esasen bu iki yaklaşımdan birini diğerine tercih ederken “ya hep ya hiç” yahut “ya o ya bu” şeklinde keskin bir yaklaşım çok sağlıklı değildir. Bir çevirmen, çeviri yaparken hem mümkün olduğunca orijinal metne sadık kalmak, hem de “bu metin benim ana dilimde (çeviri yapılacak hedef dilde) yazılmış olsa, nasıl yazılırdı” optiğini gözetmek zorundadır. Dolayısıyla orijinal metne sadakati tamamen bir kenara bırakıp metinden fazlasıyla sapmak da, tersine orijinal metne sadık kalayım derken fazlasıyla motamot-literal-lafızcı bir çeviri de doğru değildir. Orijinal metinden çok uzaklaşmak, ekleme-çıkarma yahut modifikasyon konusunda ölçüyü kaçırmak, son tahlilde çevirmenin kendisini orijinal metin yazarının yerine koyması demektir. Böylesi uç bir yaklaşım orijinal metinden kopuk, onunla alakası olmayan, bazen onun söylediğine taban tabana zıt şeyler söylemek gibi aşırı, kabul

¹ Bu konuda daha geniş bir tartışma için bkz. Akdemir (2017).

edilebilir olmayan bir noktaya savrulma sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda mütercim orijinal metnin yazarına onun söz konusu metinde söylemediği şeyler söyletmemeli, yazarın söylediği şeyi değil de kendisinin ondan duymak istediği şeyi çeviri kılıfında sunmaya kalkışmamalıdır.

Tersinden, bu defa orijinal metne sadık kalmak için çeviri kelime-kelime (motamot), literal/lafızcı bir yaklaşımın cenderesine sıkıştırmak da doğru değildir. Böylesi bir yaklaşım nüansların, kültürel farklılıkların, dilin gramatik ve linguistik yapısından kaynaklanan özelliklerin sağladığı anlatım zenginliklerinin ihmal edilmesi demektir ki, böylesi bir yöntemle yapılacak çeviri de deyim yerindeyse “tercüme kokan” bir çeviri olacaktır. Oysa kaliteli bir çevirinin olmazsa olmaz şartlarından biri ve belki de en önemlisi doğru anlamayı sağlaması, kulak tırmalamaması, ahenkli bir dile sahip olması, kültürler arasında köprü kurabilmesi ve nihayet okuma-anlama-yorumlama sürecini zorlaştırmayıp, kolaylaştırmasıdır.

1.4. Kaliteli Bir Çevirmende Olması Gereken Vasıflar

Yukarıda söylenenlerin ışığı altında, kaliteli bir mütercim, tercüman yahut çevirmende bulunması gereken başlıca özellikler dört başlık altında toplanabilir.

1.4.1. Hedef dili iyi bilmek

Çeviri yapacak olan kişi her şeyden önce kendi anadilini (çeviri metnin dili olan hedef dili) iyi bilmek zorundadır. Hedef dili iyi bilmeyen, bu dilin inceliklerine ve anlatım özelliklerine hâkim olmayan birinin kaliteli çeviri yapabilmesi ihtimal dışıdır.

1.4.2. Kaynak dili iyi bilmek

Yine mütercim sadece anadilini yahut hedef dili değil, aynı zamanda kendisinden çeviri yapacağı metin veya konuşmanın yazılıp söylendiği dili, yani kaynak dili de iyi bilmek zorundadır. Bu bağlamda İngilizce’den Türkçe’ye çeviri yapacak olan biri hem İngilizce’yi, hem Türkçe’yi; Fransızca’dan çeviri yapacak olan biri hem Fransızca’yı hem Türkçe’yi; Arapça’dan çeviri yapacak olan biri de hem Arapça’yı ve hem de Türkçe’yi gayet iyi bilmek zorundadır.

1.4.3. Her iki dildeki deyimler, özdeyişler ve atasözlerine vakıf olmak

Deyimler, özdeyişler ve atasözleri dili zenginleştiren, hayat tecrübesini kelimelere döken, az lafla çok şey anlatan, sözcüklere derinlikli özel anlamlar yükleyen ifadelerdir. Gerek kaynak dil ve gerekse hedef dilde kullanılan deyim, özdeyiş ve atasözlerine aşina olmayan birinin kaliteli çeviri yapmasına imkân yoktur. Örneğin İngilizce’den çeviri yapan biri “I am pulling your leg” ifadesini motamot çevirmeye kalkar da “ayağımı çekiyorum” derse bu doğru bir çeviri olmaz; zira bu ifade “şaka yapıyorum/dalga geçiyorum” anlamına gelen bir deyimdir. Benzer şekilde, “they exchanged toasts” ifadesini kelime kelime çevirmeye kalkar da “tostları değiştiler” derse yanlış bir çevir olur, maksat hasıl olmaz; zira bu ifade “kadeh tokuşturdular/şerefe içtiler” anlamına gelen bir deyimdir. “You are a chicken!” cümlesini, deyimleri bilmeyen biri, literal bir yöntemle, “sen bir piliçsin!” diye çevirebilir; oysa bu “sen ödleğin tekisin!” diye çevrilmesi gereken bir deyimdir.

1.4.4. Kaynak dil ile hedef dil arasında bir denge kurabilme becerisi

Yukarıda sözü edilen her iki (geleneksel/ayırimsalıcı, modern/işlevselci) yaklaşımın da kendine göre avantajlı tarafları vardır. Orijinal metne sadık kalmak esere ve yazarına saygının, ilim ahlâkının gereğidir; ancak dillerin sözdizimi vb. yapısal-gramatik farklılıklarından dolayı ana metne gereğinden fazla sadakatın lafızcı-motamot çeviriye kayma tehlikesi vardır. Bu nedenle, iyi bir çevirmenin bir yandan ana metni göz ardı etmeden, bir yandan da aynı cümle hedef dilde yazılmış olsa nasıl yazılırdı optiğini gözetmesi önemlidir. Bu sayede tercüme kokmayan, kulak tırmalamayan, daha kolay anlaşılır bir çeviri ortaya koymak mümkün olabilir. Kısaca ana metni tamamen bir kenara atmadan, “bu ifadeyi ben kendi anadilimde yazmış olsam nasıl yazardım” optiğini gözetmek daha kaliteli bir çevirinin ortaya çıkmasını sağlar.

1.5. Kaliteli bir çeviride bulunması gereken özellikler

1.5.1. Orijinal eserin bir kısmını değil tamamını içermesi

Hiçbir yazar, âlim ve araştırmacı eserini “laf olsun” diye yazmaz; eserin kendi bütünlüğü içinde yeri olmayan önemsiz veya gereksiz bir bölümü eserine dâhil etmez. Başka bir deyişle, her eser kendi içinde anlamlı bir bütündür. Bu bütünlük yayıncının ya da çevirmenin keyfine göre bozulmamalıdır. Gerek eserin yazarına, gerek eserin kendisine ve gerekse daha üst düzeyde bilim ahlâkına saygı her eseri bir bütün olarak görmeyi ve ona göre muamele etmeyi gerektirir. Dolayısıyla hoşumuza gitmeyen bazı argümanlar yahut iddialar, tespitler veya hükümler var diye bir eserin herhangi bir bölümünü görmezden gelemeyiz, atlayamayız, kesip biçemeyiz, yok sayamayız. Bunun tek istisnası, Mesnevi vb. gibi çocukların doğrudan okuyup anlaması zaten mümkün olmayan abidevi eserlerin çocukların anlayacağı bir dille sadeleştirilip kısaltılması olabilir ki, bunun zaten çeviri eserin kapağında ve en başında belirtilmesi gerekir. Bunun gibi özel durumlar dışında, bir eserin orijinaline sadık kalmayıp keyfi biçimde kısaltılmasının hiçbir mazereti olamaz.

1.5.2. Anlaşılır bir dil kullanılması

Kaliteli bir çevirinin olmazsa olmaz ikinci şartı ise hedef kitlenin gözetilmesi ve sade, akıcı, anlaşılabilir bir dil kullanılmasıdır. Okumaktan maksat anlamaktır; yazmaktan maksat, anlaşılmasıdır. Hiçbir akli başında yazar “ben yazayım da, anlamayan anlamasın” diye, sırf yazmış olmak için, “ne anlaşılabilir adammış be!” desinler diye kitap ya da makale veya risale yazmaz; insanlar okusunlar, anlasınlar, üzerinde düşünsünler, bazı gerçekleri görsünler ve ders çıkarsınlar diye yazar. Anlamanın en temel anahtarı ise, anlaşılır bir dil kullanılmasıdır. Mütercimlerin bazen kendi yetersizliğinden, bazen de siyasi yahut ideolojik kaygılarla, sadece sıradan insanların değil meslekten kişilerin bile anlamakta zorlanacağı “uyduruk” kelimelerle örülü tuhaf ve anlaşılabilir bir dil kullanıldığına ne yazık ki Türkçe literatürde sık sık şahit olunmaktadır. İzleyen bölümde bu konuda daha ayrıntılı bilgi verilmektedir.

2. ÇEVİRİDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR VE TÜRKÇE İKTİSADİ LİTERATÜRDE ÇEVİRİ KALİTESİ

Bir dilden diğerine çeviri yaparken karşılaşılan muhtemel ilk ve en önemli zorluk, iki dilin kelime dağarcığının uyumlu olmamasıdır. Özellikle İngilizce gibi kelime hazinesi çok zengin bir dilden Türkçeye tercüme yaparken karşılaşılan en büyük zorluklardan biri budur. İngilizcede yaklaşık 850 bin kelime varken, bugün kullandığımız Türkçede 120 bin dolayında kelime bulunmaktadır. Doğal olarak İngilizcedeki çok sayıda kelimenin bugünkü Türkçede tam karşılığı yoktur. Örneğin “stochastic” kavramı “farklı ihtimallerin ve tesadüfi değişken(ler)in var olması hali” anlamına gelmekte, Türkçe’de tam karşılığı olmadığı için de aynen aktarılarak “stokastik” olarak çevrilmektedir. Bilimsel çalışmalarda çok sık kullanılan “projection” ve “simulation” kavramlarının da dilimizde tam karşılığı olmadığı için Fransızca okunuşuna uygun biçimde Türkçede “projeksiyon” ve “simülasyon” denmektedir.

İki dilin sözcük dağarcığının uyumlu olmamasıyla ilgili bir başka sorun, aslında birbirinden farklı anlamları olan, doğal olarak kaynak dilde her birine ayrı bir kelimenin karşılık geldiği olguların, geçmişe kıyasla bugün sözcük dağarcığı bir hayli küçülmüş olan bugünkü Türkçede tek kelimeyle karşılanmak durumunda olmaktan kaynaklanan zorluklardır. Örneğin İngilizcede “face,” “feature,” “aspect,” “area,” “surface” ve “hundred” gibi, esasen her biri farklı şeyler ifade eden (Osmanlıcada her birine bir muadil bulmanın mümkün olduğu) kelimelerin hepsi günümüz Türkçesinde bir tek kelime (“yüz”) ile karşılanmaktadır. Oysa örneğin “face” yanağımız, gözlerimiz, ağız ve burnumuzun bulunduğu organımız anlamında yüz, “feature” özellik ve çehre anlamında yüz, “aspect” hal, taraf, veçhe, bir olayın belirli bir yönü anlamında yüz, “hundred” ise rakam (99+1) anlamında “yüz”ü ifade etmektedir. Yine örneğin “estimation,” “prediction,” ve “guess” kelimelerinin karşılığı olarak Türkçede sadece bir tek kelime (“tahmin”) kullanılmaktadır. Oysa bu kelimelerden biri “olay gerçekleşmeden önce yapılan tahmin” (prediction), biri “olay gerçekleşikten sonraki tahmin” (estimation), diğeri ise “sanmak, zannetmek” karşılığı olarak “tahmin” (guess) anlamına gelmektedir. Bugün çoğu kez sadece “stres” sözcüğüyle karşılamaya çalıştığımız farklı olgular ve duygu durumlarına karşılık gelip de Cumhuriyet döneminde “dilde sadeleşme ve arılaştırma” sürecinde terk edilen eski dil Osmanlıcada dert, elem, gam, keder, endişe, kasvet, mihnet, hüzn, buhran, acı, çile ve üzüntü gibi her biri birbiriyle akraba ama nüanslarda bir hayli farklı duygu durumları ifade eden çok sayıda kelime mevcut olduğu dikkate alınırsa

meramımız daha iyi anlaşılabilir. Bu bağlamda “Türkçe’yi yabancı diller boyunduruğundan kurtarmak” gibi kulağa hoş gelen gerekçelerle yapılan “dilde arılaştırma” operasyonlarının çok olumsuz sonuçları olmuş, Türkçenin kelime dağarcığı ve anlatım imkânları devlet eliyle fakirleştirilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimeler atıldıktan sonra yerleri doldurulamadığı için de birçok durumda İngilizce ve Fransızca kökenli kelimeler aynen aktarılmak durumunda kalmıştır. Bu olgu maalesef kelime hazinesi zengin dillerden Türkçeye tercüme yapan çevirmenin işini zorlaştırmakta, çeviri kalitesini düşürmektedir. İzleyen bölümde iktisat alanında İngilizce’den Türkçe’ye çevrilen bazı kaynaklarda yapılan önemli çeviri hataları ele alınmaktadır.

2.2. Türkçe İktisadi Literatürde Çeviri Hataları

Türkçe literatür, çeviri kalitesi yönünden ne yazık ki hiç de iç açıcı, övünülecek bir durumda değildir. Bu durumun bugün kullanılan Türkçedeki kelime hazinesinin görece fakir olmasının yanı sıra, çeviri kalitesi ve çeviri metinlerde kullanılan dilin yaşayan dille uyumsuzluğu gibi çok sayıda başka sebebi de vardır. Türkçeye başta Arapça ve İngilizce olmak üzere, yabancı dillerden yapılmış çok sayıda çeviri eser bulunmaktadır. Söz konusu eserlerde çeviri kalitesini düşüren, üzücü ve düşündürücü yetersizlik, eksiklik, noksan ve kusurlara rastlamak mümkündür.

Bu bağlamda bazı tercüme eserler, orijinal aslının tamamını değil sadece bir kısmını içermekte, bazı kısımlarını çevirmeyip görmezden gelmektedir. Bazı eserlerin dili tuhaf ve anlaşılmasız bir dildir. Bazı tercümelerde mütercimın ana metni anlamakta zorlandığı, daha doğrusu anlamadığı anlaşılmaktadır. Bazı tercümelerde deyimler, özdeyişler ve atasözleri dağarcığına hâkim olmamaktan kaynaklı hata ve yanlışlar dikkati çekmektedir. Bazı tercümelerde çevirmenin meramını anlaşılır bir dille aktarmada zorlandığı görülmektedir. Aşağıda özellikle çeviri iktisat literatüründen bu konuda daha somut örnekler üzerinde durulmaktadır.

2.2.1. “Serbest mallar” mı, “bedava mallar” mı?

İktisatta farklı kriterlere göre mallar çeşitli kategorilere ayrılır: Tüketici malları-üretici malları; dayanıksız mallar-dayanıklı mallar; ara malları-nihai mallar vb. gibi. Ancak hepsinin üstünde bir ayrım daha vardır ki, iktisadın temel meselesi olan *kıtlık* ve karın doyurma meselesiyle yakından ilgilidir: *İktisadi* (bedava olmayan) mallar ve *bedava* mallar.

Bu ayrıma göre, dünyada sadece güneş ve hava, hepimizin ihtiyacına fazlasıyla yetecek kadar bol olduğu için herhangi bir bedel ödemek zorunda kalmadığımız, *bedava mallardır*; bunları elde etmek için herhangi bir ücret ödemeyiz. Ama güneş ve hava dışında her şey, istisnasız bütün öteki mallar ise bedava olmayan, ancak belirli bir bedel ödenerek elde edilebilecek, *iktisadi* mallardır. İktisadın evrensel yasalarının başında gelen “beleşçiliğin imkânsızlığı kanunu”na göre, hiçbir şey bedava değildir, her şeyin bir bedeli vardır (Acar, 2018). Başka bir deyişle, malların bedava olmamasının temel nedeni, kıt olmalarıdır. Bu durumda, kıt olmadığı için “iktisadi” olmayan iki istisnai mal olarak güneş ve havaya doğru bir adlandırmayla “bedava mallar” demek gerekir. Oysa hemen bütün iktisat ders kitaplarında bunlar “serbest mallar” olarak adlandırılır. Lisans (ODTÜ), yüksek lisans ve doktora (ABD) eğitimini iktisat üzerine yapmış, kırk yılı aşkın bir süredir öğrenci-asistan-hoca olarak iktisat literatürüyle içli dışlı olan bir meslekten iktisatçı olarak, “serbest mallar” şeklinde yapılan bu adlandırma bizi hep rahatsız etmiştir. İktisadi anlamda hiçbir mantıklı çağrışımı olmayan bu tuhaf adlandırmanın akla gelen tek açıklaması, vaktiyle yapılan bir çeviri hatasıdır. İngilizcede “free” kavramı hem “serbest, özgür, hür” anlamına gelen, hem de “bedava, beleş, parasız..” anlamına gelen bir kavramdır. Anlaşılan odur ki, Türkçe literatüre vaktiyle bu kavramı İngilizce literatürden ilk kez aktaran kişi “bedava mallar” olarak çevirmesi gereken “free goods” kavramını “serbest mallar” olarak çevirmiştir. “Galât-ı meşhur lügât-ı fasihten evladır” (herkesin doğru bildiği yanlış, sözlüğün doğrusuna tercih edilir) kuralı gereğince, maalesef bu yanlış adlandırma halen devam edip gitmektedir. Tekrar vurgulayalım ki, “free goods” kavramının doğru, mantıksal bir çağrışımı olan anlamlı karşılığı “serbest mallar” değil, “bedava mallar”dır.

2.2.2. Ampirik mi, empirik mi?

Sadece iktisat alanında değil, Türkçe literatürün her alanında yaygın biçimde kullanılan ilginç, tuhaf ve bizce mutlaka düzeltilmesi gereken çeviri yanlışlarından biri de, aslında “empirik” olması

gerektiği halde, tuhaf bir şekilde “ampirik” şeklinde kabalaştırarak çevrilen “empirical” terimidir. Söz konusu terimin aslen kendisinden türetildiği İngilizce “empiricism” kavramı deneycilik, deneyselcilik ya da deneyimcilik olup, bilginin esas kaynağının tecrübe olduğunu kabul eden felsefi görüş anlamına gelmektedir. Bu sözcükten sıfat olarak türetilen “empirical” kavramı da bu nedenle tecrübî, tecrübeye/deneyime dayalı, görgül, deneysel veya gözlemden türetilen ya da gözleme dayalı gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla aslına sadık kalmadan kelimenin dilimize “ampirik” olarak aktarılması hem doğru değil, hem de kaba ve kulak tırmalayıcıdır. Bilimsel ve entellektüel ortamlarda, okumuş-yazmış bilim insanları tarafından bu sözcüğün bu şekilde hem aslına uygun olmayan hem de kulak tırmalayıcı şekliyle telaffuz etmesi gerçekten rahatsız edicidir. Türkçe aynı anlamı vermek üzere -yukarıda belirtildiği üzere- tecrübî, deneysel, gözlemsel, görgül, tecrübeye dayalı, ya da deneyime dayalı denebilir. Batı dillerindeki tınısıyla aktarmak tercih edilirse bu defa daha kibar ve aslına daha uygun olduğu şekliyle “empirik” denmelidir.

2.2.3. Bir Çeviri Eserin Başlığı: “İnsan Anlığı”

On yedinci yüzyılda yaşamış, klasik liberal düşüncenin öncüsü ünlü İngiliz filozofu John Locke (1632-1704), düşünce ve ifade özgürlüğü, meşruti demokrasi, bilginin kaynağı olarak tecrübe yahut deneyimin merkezi önemi, kuvvetler ayrılığının gereği, devletin herhangi bir dini veya mezhebi anlayışı toplum kesimleri üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmasının yanlışlığı gibi konularda öncü fikirler ortaya atmıştır. Kendisinden sonra gelen düşünürleri de derinden etkilemiş olan Locke, *A Letter Concerning Toleration* (Hoşgörü Üstüne Bir Mektup), *Two Treaties of Government* (Devlet Üzerine İki İnceleme), *Some Thoughts Concerning Education* (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler), *On the Reasonableness of Christianity* (Hristiyanlığın Akla Uygunluğu Hakkında) gibi birçok eserler yazmıştır. Locke’un önemli eserlerinden biri de konumuzla doğrudan ilgili olan *An Essay Concerning Human Understanding* adlı insanın anlama ve idrak yetisi üzerine düşüncelerini kaleme aldığı eseridir.

Eserin Türkçe çevirisine konan başlık anlaşılması güç, tuhaf ve isabetsiz bir başlıktır: *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. “Understanding” kavramı idrak, kavrayış, anlayış, anlama, anlama yetisi gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe “anlık” sözcüğünün İngilizce karşılığı ise öncelikli olarak “instant, instantaneous” (anında, hemen), ikincil olarak da “mind” (zihin), “intellect” (akıl, zekâ) gibi karşılıklardır. Bu çerçevede “İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme” başlığı son derece isabetsiz, eserin içeriğine ilişkin hiçbir mantıklı çağrışımı olmayan, sadece sıradan insanların değil ilimle uğraşanların bile anlamakta zorlanacağı tuhaf bir başlıktır. Doğrusu “İnsan İdraki/Kavrayışı Üstüne Bir Deneme” ya da daha güzeli, “İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme” olmalıdır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, yukarıda belirtilenlere ek olarak üç ayrı eser (Milton & Rose Friedman, *Tercih Özgürlüğü*; Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*; Joseph Schumpeter, *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*) örneğinde yapılan çeviri yanlışları ve eksiklerine işaret edilecektir.

2.2.4. Tercih Özgürlüğü’nde Çeviri Hataları

İktisadın yirminci yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri, hiç kuşkusuz son yarım asırlık dönemde iktisat ve para politikası tartışmalarına damga vurmuş Nobel ödüllü ünlü iktisatçı Milton Friedman’dır (1912-2006). Friedman’ın, eşi ve meslektaşı Rose Friedman ile birlikte 1980’li yılların başında kaleme almış olduğu, devlet müdahalesinin zararlı sonuçlarını ve piyasanın gücünü izah eden, Türkçe’ye tarafımızdan çevrilip 2021 yılında yayımlanmış olan *Tercih Özgürlüğü* (Free to Choose) adlı kitabının bizden önceki bir çeviri denemesinde tespit ettiğimiz çok sayıda çeviri yanlışından bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir.²

- 1. Orijinal cümle:** But that command method can be the exclusive or even principal method of organization only in a very small group.

Taslak çeviri: Fakat bu komuta zinciri, yalnızca çok küçük bir örgütün özel yöntemi, hatta ana yöntemi olabilir.

² Yayıncıya yayımlanmak üzere teslim edilmiş, ancak isabetli bir kararla yayıncı tarafından yayımlanmadan kontrol ettirilmiş, görülen fahiş hatalar nedeniyle yayımlanmasından vazgeçilmiş ve yeniden çevritilerek yayımlanmış bir tercüme eserden örneklerdir.

Doğrusu: Oysa bu komuta yöntemi, yalnızca çok küçük bir topluluk içinde işleri organize etmenin istisnai bir yöntemi, daha doğrusu esas yöntemi olabilir.

2. Orijinal cümle: Russia is the standard example of a large economy that is supposed to be organized by command—a centrally planned economy.

Taslak çeviri: Rusya, komutayla organize edilen, merkezî planlı ekonomi için standart olan büyük bir ekonomidir.

Doğrusu: Sözde komutayla organize edildiği kabul edilen, merkezden planlı büyük bir ekonominin tipik örneği, Rusya'dır.

3. Orijinal cümle: A delightful story called “I, Pencil: My Family Tree as Told to Leonard E. Read” dramatizes vividly how voluntary exchange enables millions of people to cooperate with one another.

Taslak çeviri: “Leonard E. Read tarafından yazılan Ben, Kurşun Kalem: Soy Ağacım” isimli hoş hikâyede, gönüllü alışverişin milyonlarca insanın birbirleriyle işbirliği kurmasını nasıl sağladığı, öyküleştirilerek anlatılmıştır.

Doğrusu: “Ben, Kurşun Kalem: Leonard E. Read’e Anlatılan Soy Ağacım” isimli hoş hikâye, gönüllü mübadelenin milyonlarca insanın birbirleriyle işbirliği yapmasını nasıl mümkün kıldığını gayet canlı bir şekilde dramatize eder.

4. Orijinal cümle: They need to know only that someone is willing to pay more for wood and that the higher price is likely to last long enough to make it worthwhile to satisfy the demand.

Taslak çeviri: Bilmeleri gereken tek şey birilerinin ahşaba daha çok fiyat ödemeye istekli olduğu ve bu yüksek fiyatın, talebi karşılamak için faydalı olmada daha uzun süreceğini olasılığıdır.

Doğrusu: Tek bilmeleri gereken şey, birilerinin ahşaba daha çok para ödemeye istekli olduğu ve bu daha yüksek fiyatın, talebi karşılamaya geçecek kadar kalıcı olmasının muhtemel olduğudur.

5. Orijinal cümle: We find it hard to conceive of a greater triumph of imaginative packaging than the combination of an unacceptable tax and an unacceptable benefit program into a Social Security program that is widely regarded as one of the greatest achievements of the New Deal.

Taslak çeviri: Yaratıcı bir kılıfın; kabul edilemez bir vergiyle, kabul edilemez bir sosyal yardım programı birleşiminin, yaygın olarak Yeni Düzen'in en büyük başarılarından biri olarak kabul edilen Sosyal Güvenlik adı altında bulunmasından daha büyük bir zafere gebe olmasının düşük bir ihtimal olduğunu düşünüyoruz.

Doğrusu: Kabul edilemez bir vergi ile kabul edilemez bir ödenek programının bileşiminin, – yaygın bir şekilde Yeni Eylem planının en büyük başarılarından biri olarak kabul edilen- bir ‘Sosyal Güvenlik programı’ olarak satılmasından daha büyük bir ‘hayali paketleme şahikası’ düşünemiyoruz.

6. Orijinal cümle: In 1950 seventeen persons were employed for every person receiving benefits; by 1970 only three.

Taslak çeviri: 1950 yılında, herkesin sosyal yardım alması için on yedi kişi; 1970 yılında yalnızca üç kişi istihdam edilmiştir.

Doğrusu: 1950’de ödenek alan her bir kişiye karşılık on yedi kişi istihdam edilirken, 1970’de bu sayı üçe düşmüştü.

7. Orijinal cümle: In addition to the transfer from young to old, Social Security also involves a transfer from the less well-off to the better-off.

Taslak çeviri: Sosyal Güvenlik, gençlerden yaşlılara yapılan aktarıma ek olarak, iyi durumda olanlardan durumu daha kötü olanlara yapılan aktarımı da içermektedir.

Doğrusu: Gençlerden yaşlılara yapılan transfere ek olarak, Sosyal Güvenlik sistemi aynı zamanda durumu kötü olanlardan durumu daha iyi olanlara yapılan bir transferi de içermektedir.

8. Orijinal cümle: The net result is that the poor tend to pay taxes for more years and receive benefits for fewer years than the rich—all in the name of helping the poor!

Taslak çeviri: Kesin sonuç şudur; yoksullar, zenginlerden çok daha uzun yıllar vergi öderken çok daha kısa bir zaman boyunca sosyal yardım almaktadır ve bu vergilerin tümü yoksullara yardım adı altında toplanmıştır!

Doğrusu: Bunun net sonucu şudur ki; yoksullar, zenginlerden daha uzun süre vergi ödeme eğilimindeyken, onlardan daha kısa süre ödenek almaktadır; üstelik bütün bunlar, yoksullara yardım adına yapılmaktadır!

9. Orijinal cümle: We can be far briefer in discussing the "welfare mess" than in discussing Social Security—because on this question there is more agreement.

Taslak çeviri: Sosyal Güvenlik yerine “Sosyal Yardım Karmaşasını” tartışsak daha net olabiliriz çünkü bu konuda daha fazla fikir birliği mevcuttur.

Doğrusu: “Sosyal refah kepezeliği” tartışmasını Sosyal Güvenlik tartışmasına göre çok daha kısa kesebiliriz; çünkü bu konuda daha fazla uzlaşma söz konusudur.

10. Orijinal cümle: Once people get on relief, it is hard to get off.

Taslak çeviri: İnsanlar rahata alışınca, harekete geçmek zorlaşır.

Doğrusu: İnsanlar yardım listesine bir kere dâhil olunca, bir daha listeden çıkarmak zordur.

11. Orijinal cümle: Dr. Gammon was led by his survey to promulgate what he calls a theory of bureaucratic displacement:

Taslak çeviri: Dr. Gammon, bürokratik yer değiştirme teorisi diye adlandırdığı, resmî olarak yayınlamak için yaptığı anket önderliğinde hareket etmiştir:

Doğrusu: Yaptığı araştırma Dr. Gammon’u “bürokratik yerinden etme” olarak adlandırdığı şöyle bir teori ortaya atmaya götürmüştür:

12. Orijinal cümle: The capacity of the beneficiaries for independence, for making their own decisions, atrophies through disuse.

Taslak çeviri: Bağımsızlıktan yararlananların kendi kararlarını vermeleri için var olan kapasiteleri kullanılmayarak körelir.

Doğrusu: Yararlanıcıların kendi kararlarını verme konusunda bağımsızlık yetileri kullanılmadığı için körelir.

13. Orijinal cümle: Like any other measure to alleviate poverty, it reduces the incentive of people who are helped to help themselves.

Taslak çeviri: Yoksulluğun hafifletilmesi adına alınan diğer tüm tedbirler gibi kendilerine yardım etmeleri sağlanan kişilerin teşvik düzeylerini azaltır.

Doğrusu: Yoksulluğun azaltılmasını amaçlayan öteki her araç gibi, bu da yardım alan insanların kendi kendilerine yardım etme şevkini kırar.

14. Orijinal cümle: One corollary was the development of what many who regarded themselves as the cultural elite sneered at as vulgar materialism—an emphasis on the almighty dollar, on wealth as both the symbol and the seal of success.

Taslak çeviri: Bunun doğal sonuçlarından biri, kaba materyalizme dudak bükerek kendilerini kültürel elitler olarak adlandıran kişilerin bahsettiği kültürel elitlik kavramının gelişmesiydi.

Doğrusu: Bunun bir doğal sonucu, kendilerini kültürel elitler olarak gören kişilerin *bayağı materyalizm* olarak dudak büktüğü şeyin gelişmesiydi; başarının hem bir sembolü ve hem de bir göstergesi olarak, dolar hazretleri ve zenginlik üzerindeki vurgu.

15. Orijinal cümle: As Tocqueville pointed out, this emphasis reflected the unwillingness of the community to accept the traditional criteria in feudal and aristocratic societies, namely birth and parentage.

Taslak çeviri: Tocqueville’nin belirttiği gibi, bu vurgu feodal ve aristokratik toplumlardaki geleneksel kriterleri kabul etme, yani çocuk doğurma ve ebeveynlik yapma isteksizliğini yansıtıyordu.

Doğrusu: Tocqueville'nin de işaret ettiği gibi, bu vurgu esasen feodal ve aristokrat toplumlardaki geleneksel kriterlerin, yani ana-ata ve soy sopun ölçü olarak kabul edilmesi konusunda toplumun isteksizliğini yansıtıyordu.

16. Orijinal cümle: The key point is not merely that practice will depart from the ideal.

Taslak çeviri: Kilit nokta, uygulamanın yalnızca idealden yola çıkarak gerçekleşeceği değildir.

Doğrusu: Kilit önemdeki nokta, pratiğin idealden sapmasından ibaret değildir.

2.2.5. Milletlerin Zenginliği'nde Çeviri Hataları

Adam Smith (1723-1790) modern iktisadın kurucusu olarak kabul edilen, eserleriyle tarihte iz bırakmış önemli filozof ve iktisatçılardan biridir. Smith'in en meşhur eseri olan *Milletlerin Zenginliği* düşünce tarihinin başucu eserleri arasında yer alır. Tarihi değiştiren kitaplardan biri olan bu başyapıtın Türkçe literatürde -sonuncusu bize ait olmak üzere- beş ayrı çevirisi bulunmaktadır. Zaten birkaç çevirisi yapılmışken neden bir yenisine ihtiyaç duyulduğu sorusunun cevabı, sadece böylesi önemli bir eserin mütercimi olma hevesi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda mevcut çevirilerdeki ciddi hata ve eksikliklerle ilgilidir.

Mevcut çevirilerden biri hariç hepsi zaten orijinal metnin tamamını değil bir kısmını çeviri metne dâhil etmiş olan, eksik çevirilerdir. Ayrıca söz konusu eserlerde çok sayıda çeviri hatasının yanı sıra özellikle bazılarında hiç de kolay anlaşılır olmayan, zorlama bir dilin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Dolayısıyla mevcut çevirilerin gerek orijinal metnin tamamını içermemesi ve gerekse dil, tercüme hataları, sadelik ve akıcılık yönünden taşıdığı eksiklikler göz önünde bulundurularak yeni bir çevirisine ihtiyaç duyulmuştur. Mevcut çevirilerde zaman zaman olumlu cümlelerin yanlışlıkla olumsuz olarak çevrildiği veya tam tersinin yapıldığı, yer yer de uzun cümlelerin anlam bütünlüğünü bozmadan bölünmesi konusunda sorunlar olduğu görülmektedir. Mevcut çevirilerde bulunan bazı cümleler anlamı az çok doğru vermekle birlikte, iyileştirmeye muhtaç durumlar göze çarpmaktadır. Bu hatalar göz önüne alınarak, bizim çevirimizde hem herhangi bir kısaltmaya gitmeden orijinal eserin tamamı çevrilmiş, hem de daha anlaşılır, sade, yaşayan bir dil kullanılmıştır. Türkçe tercüme eserlerde yapılan yanlışlar yahut iyileştirmeye muhtaç kusurlar hakkında bir fikir vermesi bakımından, mevcut çevirilerdeki hata ve eksiklere ilişkin bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır.³

- he can afford (orijinali) => kesesinin elvereceğine (kusurlu/hatalı çeviri) => ödemeye gücünün yeteceğine (doğrusu/daha iyisi)
- legal rate of interest => kanunlu faiz kertesini => yasal faiz oranı
- in the strictest sense of the word => kelimenin en dar anlamıyla => kelimenin tam anlamıyla
- subsidy => akçalı yardım => sübvansiyon (devlet desteği)
- proper subjects of taxation => vergi alınmaya elverişli olmayan => .. elverişli olan
- banishes => dışarı uğratmaktadır => defetmektedir
- balance of money => para kalıntısı => (bağlam dikkate alındığında) para bakiyesi
- speculations => hava oyunları => spekülasyonlar
- improvement => bayındırma => ıslah, iyileştirme
- consumption => yoğaltım => tüketim
- different => başka başka => çeşitli, farklı
- supply => piyasa mevcudu => arz
- exchange => değiş etmek => değiş tokuş, mübadele
- level => kerte => düzey, seviye
- happy climate => mutlu iklim => uygun iklim
- necessarily => kesenkes => zorunlu olarak, mutlaka
- neglect of cultivation and improvement => toprağı işleyip bayındırmanın savsanması => toprağı işleyip ıslah etmenin ihmali
- ready => alesta => hazır
- market => sürüm yeri => pazar, piyasa

³ En başta orijinal metin, ardından yanlış/eksik/kusurlu çevri, en sonda doğrusu verilmektedir.

- meanness of mercantile prejudice => tüccarca yargının pintiliği => merkantilist önyargının bayağılığı
- ultimate object => son ereği => nihai amacı
- reasoning => uslamlama => akıl yürütme, muhakeme
- liberal => açık yürekli => liberal, özgürlükçü
- inconsistent => yakışsız => tutarsız
- of preference => rüçhanlı/yeğlikli => tercihli, kayırmacı
- negligence => savsama => ihmal
- more properly speaking => daha hakkıyla belirtildikte => daha doğrusu
- arguments => belgitemeler => argümanlar
- languid devotion => tavsayan sofulnessunu => uyuşmuş dindarlığını
- morals => sağ töre => ahlâk, maneviyat
- positive law => mevzu hukuk => pozitif hukuk
- independents => başına buyruklar => bağımsızlar
- strict or austere => imsakçi => yasakçı yahut katı
- actual value => eylemli değeri => fiili değeri
- owner of the ground and owner of the building are two different persons => arsa sahibi iki ayrı kimse ise => arsa sahibi ile bina sahibi farklı kişilerse
- oppression => ezgi => eziyet
- sanımcı => I believe => kanaatimce, inanıyorum ki
- extravagance => hesapsız gidişi => savurganlığı
- doctrine which they inculcate => öğrettikleri inan bağı => telkin ettikleri öğretici
- dared to rebel => başkaldırma ataklığında bulunan => isyan etme cüretinde bulunan
- attacked by no other enemies but the feeble efforts of human reason => insan aklının çelimsiz çabalarının saldırısına => insan aklının çelimsiz çabalarından başka düşmanların saldırısına uğramamış
- most factious and fanatical => en karıştırmacı ve en bağımsız => en fitneci ve fanatik
- it may, perhaps, be worthwhile to remark that => şu sıra belki dikkate değer ki => belki şu noktanın altını çizmeye değerdir ki

Kısaca söz konusu çevirilerde bugün artık günlük dilde pek kullanılmayan, iktisat öğretiminde de tercih edilmeyen karşılıklar sık sık dikkati çekmektedir. Bu tür anlamı pek bilinmeyen veya hemen hiç kullanılmayan kelimelerin tercih edilmesi akıcılığı bozmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, örneğin, “level” karşılığı olarak “düzey” veya “seviye” gibi daha doğrusu ya da daha iyisi yerine “kerte,” “improvement” karşılığı olarak “ıslah” ya da “iyileştirme” yerine “bayındırma,” kıymetli maden ölçü birimi olarak “ons” yerine “onça,” “tüketim” yerine “yoğaltım,” “değişilir” yerine “değiş edilir,” “farklı” yerine de “başka başka” gibi karşılıklar verilmektedir. Yine mevcut çevirilerde geçen “savsama, hava oyunu, uslamlama, belgitme, yeğlikli, imsakçi, kesenkes,..” gibi pek çok kavramın bırakın sıradan okuyucuyu, uzman araştırmacılar tarafından bile bilindiği şüphelidir. Bunların bugün günlük dilde kullanılmadıkları ise kesindir. İnsanlar günümüzde bu kavramlar yerine “ihmal, spekülasyon, akıl yürütme, argüman, tercihli, yasakçı, kesinlikle..” demeyi tercih etmektedir. “Liberal” karşılığı olarak bugün kimse “açık yürekli” veya “açık görüşlü” dememektedir. Benzer şekilde, “sikke” yerine “madenî para,” “para ile ödenen” yerine “parasal” veya “nominal” daha tercihe değer, daha yaygın kullanılan ve daha kolaylıkla anlaşılabilir karşılıklardır.⁴

2.2.6. Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi’de Çeviri Hataları

Avusturyalı iktisatçı ve siyaset bilimci Joseph A. Schumpeter (1883-1950), I. Dünya Savaşı ertesinde Avusturya Maliye Bakanlığı yapmış, Viyana ve Bonn üniversitelerinde ders vermiş bir ilim adamıdır. Almanya’da Nazi hareketinin yükselmesiyle herkes gibi bilim insanları için de hayatın çekilmez bir hal alması üzerine 1930’ların başında ABD’ye göç etmiş, Harvard Üniversitesi’nde görev yapmış (1932-1950) ve eserlerinin büyük bölümünü burada vermiştir. “Yaratıcı yıkım” kavramını iktisat literatürüne kazandıran, “girişimci” ve “inovasyon” kavramlarını popüler hale getiren Schumpeter’in

⁴ Smith (2020 [1776]), Çevirmenin Önsözü, s. 15-17.

önemli eserlerinden biri de *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*'dir. İlk baskısı 1942'de yapılan, birçok dile çevrilmiş olan bu önemli klasik eser ilk defa 1960'lı yılların ikinci yarısında Türkçe'ye de çevrilmiştir.

İlk baskısı 1966, üçüncü baskısı 1974 yılında yapılmış Türkçe çeviri, orijinali üç ciltlik eserin ilk iki cildini içermekte olup, üçüncü cilt her nedense çevrilmemiştir. Ayrıca çeviri metinde yer yer orijinal metinle bağdaştırılması kolay olmayan farklılıklar ya da çeviri yanlışları dikkati çekmektedir. Yine bu önemli eserin tam, doğru ve anlaşılır çevirisine duyulan ihtiyaç çerçevesinde yayıncının teklifi üzerine bu eser de tarafımızdan çevrilmiş ve 2022 sonlarında yayımlanmıştır. Eser boyunca sayılamayacak kadar çok çeviri hatası, eksiği ya da yanlışlığı mevcuttur. Burada sadece iki örnek vermekle yetinilecektir.⁵

Örnek 1. Orijinal cümle:

Some, however, do not. They suffer eclipses but they come back again, and they come back not as unrecognizable elements of a cultural inheritance, but in their individual garb and with their personal scars which people may see and touch.

Mevcut çeviri:

Buna rağmen, bu eserler arasında bazıları, kayboluş tehlikesi ile de karşılaştıkları halde, insanlığın kültürel hazinesinin belirsiz parçaları olarak değil, fakat herkesin görüp dokunabileceği, kendilerine özgü görünüşleri, derin yaraları ile yeniden ortaya çıkmakta, yaşamaktadırlar.

Bizim önerimiz:

Ama bazıları öyle değil. Geçici olarak karanlığa bürünmekte, fakat geri gelmektedir; üstelik kültürel bir mirasın tanınmaz unsurları olarak değil, insanların görüp dokunabileceği kendilerine özgü kisveleri ve geçmişin izleriyle birlikte.

Örnek 2. Orijinal cümle:

It was not by a slip that an analogy from the world of religion was permitted to intrude into the title of this chapter [Marx the Prophet]. There is more than analogy. In one important sense, Marxism is a religion. To the believer it presents, first, a system of ultimate ends that embody the meaning of life and are absolute standards by which to judge events and actions; and, secondly, a guide to those ends which implies a plan of salvation and the indication of the evil from which mankind, or a chosen section of mankind, is to be saved.

Mevcut çeviri:

Bu bölüme başlık olarak [Mürşit Marx] dini bir terimi seçmemiz, kat'iyen bir dikkatsizlik eseri değildir. Ortada yakın bir benzeşim vardır. Önemli bir görünüşü ile Marksizm bir dindir. Kendisine inananlara ilk planda, hayata anlam veren ve olayları, gelişmeleri değerlendirmek için kesin kriter basamakları kuran bir sistemi sunar. Bunun ötesinde, ikinci planda ise Marksizm, bir kurtuluş yolunu, kötülüğü ortaya koyan gerçeği insanlığa ya da insanlığın seçilmiş bir bölümüne, göstermekte, öncülük etmektedir.

Bizim önerimiz:

Bu bölümün başlığına [Kâhin/Peygamber Marx]⁶ dini bir analoginin sızmasına izin verilmiş olması bir dil sürçmesi değildir. Analogiden daha fazlası vardır burada. Önemli bir açıdan, Marksizm bir dindir. İnananlarına, her şeyden önce, hayatın anlamına ilişkin nihai amaçların yanı sıra olaylar ve eylemleri yargılamak için kullanılabilecek mutlak standartlar içeren bir sistem sunmaktadır. İkincisi de, söz konusu amaçlara dair, tüm insanlığın yahut onun seçilmiş bir bölümünün kendisinden kurtarılması

⁵ Makalenin hacmi dikkate alınarak daha fazla çeviri hatası örneğine yer verilememiştir. İsteyen okuyucu mevcut çevirileri orijinaliyle karşılaştırmak suretiyle çok sayıda başka örnek bulabilir.

⁶ Kasım 2022'de piyasaya çıkmış olan, tarafımızca yapılan çeviride bu konuyla ilgili olarak şu dipnotu düşme ihtiyacı duyduk: Orijinal metinde "prophet" kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram Türkçe'de hem peygamber, hem de kâhin olarak karşılanmaktadır. Dini hassasiyeti yüksek, mütebedeyin Müslümanlar açısından Marx'a "peygamber" denmesi tuhaf görünebilir, o olsa olsa bir kâhin olabilir.

gereken kötülüğün ne olduğuna [ve insanlığın ondan nasıl kurtarılabilceğine] dair bir kurtuluş planı içeren bir kılavuz takdim etmektedir.

SONUÇ

İnsanlar farklı renklerde, farklı etnik kökenlere sahip ve farklı diller konuşan varlıklar halinde yaratılmışlardır. Doğal düzen yahut fitrat düzeni farklı diller konuşan insanlar üzerine kuruludur. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak tercüme bireyler, topluluklar, milletler ve devletler arasında iletişim kurmanın, haberleşmenin, alışveriş yapmanın ve farklı kültürler ve medeniyetlerin edebi, felsefi, kültürel ve entellektüel birikimlerini insanlığın ortak hazinesi haline getirmenin en temel aracıdır.

Tercüme anadilde eser vermek kadar önemli bir faaliyettir. Başka bir deyişle çeviri bir eser, söz konusu eserin asıl yazarı kadar çevirenin de eseri haline gelmektedir. Bu anlamda tercüme sadece bir dilden diğerine basit bir aktarım değildir. Kaliteli bir tercüme, orijinal eserin başka bir dilde adeta yeniden doğmasıdır. Dolayısıyla tercüme esere sadece yazarının değil, aynı zamanda mütercimmin de bir eseri olarak bakmak gerekir. Bu çalışmada kaliteli bir çevirinin gerektirdiği koşullar irdelenmiş, Türkçe iktisat literatüründe tercüme kalitesi konusunda gözlemlenen bazı sorunlar irdelenmiştir.

Çevirinin nasıl bir yaklaşımla yapılması gerektiği konusunda literatürde başlıca iki görüş mevcuttur. Geleneksel ayrımsalci (contrastive) yaklaşım ana metne sadık kalmaya, modern işlevselci yaklaşım ise hedef kitlenin kültürel özelliklerinin göz önünde tutulmasına öncelik vermektedir. Bize göre kaliteli bir tercüme her iki yaklaşımı da gözetmek zorundadır. Sadece geleneksel yaklaşıma göre hareket edip metne fazlasıyla bağlı kalmak motamot-literal-lafızcı aktarımın sakıncalarını beraberinde getirecek, hedef kitle açısından anlaşılabilirliği zorlaştıracaktır. Buna karşılık tamamen işlevselci bir yaklaşımla ve hedef kitle gözetilerek orijinal metnin ikinci plana atılması bu defa orijinal esere ve yazarına saygısızlık olacak, ana metinle hiç alakası olmayan, mütercimmin kendi öncelikleri ve kişisel tercihlerine göre şekillenmiş bir metin ortaya çıkaracaktır. Daha doğru bir yaklaşım, ifrat ve tefritten kaçınmak, orta yolcu olmaktır. Konumuz bağlamında bunun anlamı, bir yandan orijinal metne sadık kalırken, aynı zamanda da “bu metin hedef dilde yazılmış olsaydı nasıl yazılırdı?” optiğini gözetmektir.

Bu çerçevede kaliteli bir mütercimmin taşınması gereken vasıflar arasında hedef dili iyi bilmek kadar, kendisinden çeviri yapılacak kaynak dili de iyi bilmek; her iki dilin gramatik yapısı ve söz dağarcığı kadar bu dillerdeki deyim, atasözü ve özdeyiş külliyatına da aşina olmak; nihayet, anlaşılmayı zorlaştıran değil, kolaylaştıran bir dil kullanmaktır. Kısaca kaliteli bir çeviri doğru ve anlaşılır; ana metni mütercim veya yayıncının keyfine yahut ideolojik tercihlerine göre eğip bükmeyen, kısaltıp atlamayan, tam ve eksiksiz bir çeviridir.

Türkçe literatürdeki çevirilerde azımsanamayacak sıklıkta bu tür sorunlar göze çarpmaktadır. Bazı çevirilerde orijinal metnin tamamı yerine bir kısmı verilmekte, sözde gerekli görülmeyen bazı kısımlar atlanmaktadır. Bazı çevirilerde çeviri yanlışlarına, olumlu cümlenin olumsuz ya da tam tersine olumlu cümlenin olumsuz olarak çevrildiğine şahit olunmaktadır. Bazen mütercim halkın büyük çoğunluğunun anlamakta zorlanacağı, kullanımı nadir kelimelerle örülü tuhaf bir dil kullanmaktadır. Bazı çevirilerde çevirmenin bizzat kendisinin orijinal metni anlamakta güçlük çektiği anlaşılmaktadır. Çevirmen ve yayıncıların çeviri çalışmalarında bu noktalara dikkat etmeleri Türkçe literatürü kaliteli çeviri yönünden zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2018). *İktisadın Evrensel Yasaları ve Kadim Sorunları*. Konya: Literatürk-Academia.
- Akdemir, S. (2017). *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi (KURAMER) Yayınları.
- Doğan, D. M. (2020). *Büyük Türkçe Sözlük*. C.1, 26. Basım, Ankara: Yazar Yayınları.
- Friedman, M. ve Friedman, R. (2021). *Tercih Özgürlüğü*. Çev. Mustafa Acar. Ankara: Serbest Kitaplar.

- Göktürk, A. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul.
- Güttinger, F. Z. (1963). *Theorie und Technik der Übersetzens*. Zürich: Manese Verlag.
- Hönig, H. G. (1998). "Positions, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment," in *Translation and Quality*. Ed. Cristiana Schaffner. Multilingual Matters: Clevedon.
- Locke, J. (2020). *İnsan Anlığı Üzerine Deneme*. Çev. V. Hacıkadiroğlu, 10. Baskı, Ankara: Serbest Kitaplar.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Liden: Brill.
- Nida, E. A. (1976). "A Framework for the Analysis and Evaluation of Theories of Translation," in *Translation: Application and Research*. Ed., Richard W. Brislin. New York: Gardner Press.
- Smith, A. (2020 [1776]). *Milletlerin Zenginliği*. Çev. M. Acar. İstanbul: Liberus Yayınları.
- Smith, A. (2014). *Milletlerin Zenginliği*. Çev. H. Derin. İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, A. (2006). *Ulusların Zenginliği 1-2*. Çev. M. Saltoğlu. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Zenginliği 1-2*. Çev. M.T. Akad. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Schumpeter, J. A. (1974). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. Çev. T. Akoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Schumpeter, J. A. (2022). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. Çev. M. Acar, Ankara: Serbest Kitaplar

Extended Abstract

This article discusses the importance of translation quality and critically evaluates some of the translation mistakes observed in the Turkish literature in the field of economics and puts forward some suggestions on what is required for a quality translation. In this context, first the article talks about why is it important to pay attention to the quality of a translation. Then it introduces the two main approaches to translation as to what should be focused on when translating one text from a particular language to another, followed by the main conditions to be satisfied by a translator to be able to create good quality translations. The features of a good quality translated text are also mentioned briefly. In the third section the article critically evaluates the Turkish economic literature in terms of frequently made mistakes by giving some detailed examples from the translated texts. The conclusion summarizes the main arguments and suggestions to improve the translation quality of the literature.

No doubt that translation is one of the main instruments to communicate for people talking, speaking, reading and writing in different languages. It is through translation that different communities, societies, nations and cultures can speak with one another, communicate, and exchange. At the same time, translation help the philosophical, intellectual, political, economic, judicial, social and cultural accumulation produced in different languages become a common treasury of the humanity. It is possible only through a true translation to have true communication, proper understanding, and hence developing true, good and strong relationships, reasoning, judgment, assessment, deductions, and inferences. In other words, quality of translation is important not only for a better communication with respect to political, economic, commercial, material, and financial relations between nations but also immaterial, abstract, intellectual, scientific, and philosophical exchanges as well.

There are mainly two approaches to translation: Contrastive linguistic approach, and functionalist approach. The traditional approach which has a longer history in this respect is the contrastive linguistic approach, which focuses more on the “equivalence” and “loyalty to the original text. The main idea of the contrastive linguistic approach can be summarized as creating the same effect -on the readers of the target language- created by the original text on its own readers, that is those people speaking the language of the original text.

On the other hand, the functionalist approach to translation which has been developed since 1970s focuses more on the target language and understandability of the translation by the targeted readers. Due to the fact that languages have different vocabulary, syntax, grammatical rules and phonetics, according to supporters this approach, it is impossible to create the same effect on the targeted audience, hence they argue that the primary focus should be on the cultural background of the readers in the target language and understandability. Therefore functionalist approach can be thought of a more flexible approach giving more freedom to the translator.

We argue that we don't have to choose one approach entirely over the other when doing translation since both approaches have certain comparative advantages. Loyalty to the original text is a prerequisite for having respect to the work and its author. Disregarding this fact totally would take us somewhere that has nothing to do with the original work, which is unacceptable. On the other hand, a totally word-for-word, literal translation would not reflect the true meaning intended by the author. Therefore, we suggest to take a middle road where one should be loyal to the original text as much as possible while taking into account the syntax and cultural differences of the target language and the readers as well.

One of the biggest difficulties we face in doing translation has to do with the relatively poor vocabulary of the target language. Another difficulty would be not paying enough attention to the understandability of the translated text by the reader. Among the factors which reduces the quality of the translation are, insufficiency of the translator being not able to have enough grasp of both the root and the target languages, too much literalism, using a weird language which is not known and used by the public, and partial translation, i.e. not translating part of the original text. In light of this, we can argue that a good translator should have a good command of the root as well as the target languages, be familiar with the sayings, idioms, and proverbs in both languages. Lastly, a good translator should establish a balance between being loyal to the original text and taking into account the cultural and

linguistic differences between the root and the target languages. Accordingly, a better quality translation should contain the entirety of the original text, i.e. the whole text should be translated, not just a part of it. Last but not the least, the language and style of the translation should obviously be accurate, fluent, and understandable.

There are innumerable high mistakes and problems one would face in the Turkish literature in general, economic literature in particular, including but not limited to some key concepts such as “free goods,” “empirical,” and “understanding.” In the third section of the article several translation mistakes have been listed from some important works by Milton & Rose Friedman (Free to Choose), Adam Smith (The Wealth of Nations), and Joseph Schumpeter (Capitalism, Socialism and Democracy) translated into Turkish. As a last word, it is extremely important to delegate the translation business to competent translators at the first place, followed by a very critical editorial process before publishing the translated works. Taking this business seriously would increase the quality of the Turkish translated literature.